

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASH  
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI****ABIDINOVA MOHINUR MUROTKUL QIZI.***Profi University 5-bosqich talabasi.**abidinovamohinur.1217@gmail.com**+998998746443*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Mustaqil fikrlashning mazmun-mohiyati, uning shaxs kamolotidagi o'rni hamda ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, interfaol metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari va innovatsion yondashuvlarning didaktik imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarning bilish faolligi, ijodkorligi va mantiqiy tafakkurini takomillashtirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

**Kalit so'zlar:** mustaqil fikrlash, boshlang'ich ta'lim, pedagogik asoslar, tafakkur, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, ijodiy fikrlash, o'quv faoliyati, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim texnologiyalari.

**Annotation.** This article examines the pedagogical foundations of developing independent thinking skills among primary school students. The study highlights the essence of independent thinking, its role in personal development, and its significance in the educational process. Particular attention is paid to pedagogical conditions, interactive teaching methods, problem-based learning technologies, and innovative approaches that contribute to the formation of students' independent cognitive activity. The findings indicate that fostering independent thinking in primary education enhances learners' cognitive engagement, creativity, analytical abilities, and logical reasoning skills.

**Keywords.** independent thinking, primary education, pedagogical foundations, thinking skills, interactive methods, problem-based learning, creative thinking, learning activity, competency-based approach, educational technologies.

**Аннотация.** В данной статье рассматриваются педагогические основы развития навыков самостоятельного мышления у учащихся начальных классов. Раскрываются сущность самостоятельного мышления, его значение в формировании личности и роль в образовательном процессе. Особое внимание уделяется педагогическим условиям, интерактивным методам обучения, технологиям проблемного обучения и инновационным подходам, способствующим развитию самостоятельной познавательной деятельности

учащихся. Результаты исследования показывают, что развитие самостоятельного мышления в начальном образовании способствует повышению познавательной активности, творческих способностей и логического мышления школьников.

**Ключевые слова.** самостоятельное мышление, начальное образование, педагогические основы, мышление, интерактивные методы, проблемное обучение, творческое мышление, учебная деятельность, компетентностный подход, образовательные технологии.

## KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirish, uning mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni tahlil etish va ijodiy yondashuv asosida hal qilish qobiliyatlarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortishi hamda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ta'lim oluvchilardan tayyor bilimlarni o'zlashtirish bilangina cheklanib qolmasdan, balki mavjud ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilish, ulardan samarali foydalanish va yangi g'oyalarni ilgari surish kabi ko'nikmalar ham talab etilmoqda. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Mustaqil fikrlash insonning borliqni ongli ravishda idrok etishi, voqea-hodisalarni tahlil qilishi, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlashi va o'z xulosalarini erkin ifoda eta olishida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, boshlang'ich maktab yoshi bolaning tafakkuri jadal rivojlanadigan, bilishga bo'lgan ehtiyoji kuchayadigan hamda intellektual qobiliyatlari shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qish, o'zlashtirish va shaxsiy rivojlanishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish o'qitish metodlari, ta'lim mazmuni, pedagogik texnologiyalar va o'qituvchi faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. An'anaviy ta'limda ko'proq tayyor bilimlarni o'zlashtirishga e'tibor qaratilgan bo'lsa, zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida o'quvchini faol subyekt sifatida shakllantirish, uning mustaqil izlanishi va fikrlash faoliyatini qo'llab-quvvatlash asosiy maqsadlardan biri sifatida qaraladi. Shu sababli interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha asosida o'qitish, munozara va ijodiy topshiriqlar kabi pedagogik vositalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda mustaqil fikrlash masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, L.S. Vigotskiy<sup>1</sup>, J. Piaje<sup>2</sup>, A.N. Leontyev<sup>3</sup>,

<sup>1</sup> Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 1999. – С. 247–255

<sup>2</sup> Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001. – P. 27–35.

<sup>3</sup> Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат, 1975. – С. 83–91.

V.V. Davydov<sup>4</sup> kabi tadqiqotchilar tafakkurning rivojlanish qonuniyatlari va ta'limning intellektual taraqqiyotdagi rolini ilmiy asoslab berganlar. Ularning ilmiy qarashlarida bolaning faol bilish jarayoniga jalb etilishi, mustaqil xulosa chiqarishi va ijodiy faoliyat yuritishi uning aqliy rivojlanishining muhim sharti sifatida talqin etiladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish hamda ushbu jarayonda qo'llaniladigan samarali pedagogik yondashuv va metodlarning imkoniyatlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqot davomida mustaqil fikrlash tushunchasining mohiyati, uning tarkibiy komponentlari, rivojlanish omillari hamda ta'lim jarayonidagi pedagogik mexanizmlari o'rganiladi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki intellektual jihatdan yetuk, tashabbuskor va ijodkor shaxsni tarbiyalashning muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Mazkur masalaning ilmiy va amaliy jihatdan tadqiq etilishi ta'lim jarayonini takomillashtirish hamda yosh avlodning fikrlash madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

### ASOSIY QISM

Mustaqil fikrlash shaxsning bilimlarni tayyor holatda qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va muayyan xulosalarga kelish qobiliyatini ifodalaydi. Ta'lim jarayonida mazkur ko'nikmaning shakllanishi o'quvchilarning intellektual rivojlanishi, bilish faolligi va ijodiy salohiyatining o'sishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning tafakkur faoliyati shakllanadigan va rivojlanadigan davr hisoblanganligi sababli ushbu yoshdagi o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Pedagogika fanida mustaqil fikrlash o'quvchining o'quv faoliyatidagi faolligi, muammolarni hal etish jarayonidagi mustaqil qaror qabul qilishi va o'z nuqtayi nazarini asoslab bera olishi bilan tavsiflanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu jarayon avvalo savol berish, kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi intellektual amallar orqali namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham o'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarni faqat ma'lumotlarni eslab qolishga emas, balki ularning mazmunini anglashga, sabab va oqibatlarini izohlashga hamda mustaqil mulohaza yuritishga yo'naltirishi lozim.

Psixologik tadqiqotlarda bolaning tafakkuri faoliyat jarayonida rivojlanishi ta'kidlanadi. L.S. Vigotskiy ta'lim rivojlanishning yetakchi omili ekanligini asoslab, bolaning yaqin rivojlanish zonasi doirasida tashkil etilgan faoliyat uning fikrlash

<sup>4</sup> Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – Москва: Интор, 1996. – С. 115–123.

qobiliyatlarini yuqori bosqichga olib chiqishini ko'rsatgan<sup>1</sup>. J. Piaje esa bolalarning kognitiv rivojlanishi bosqichma-bosqich amalga oshishini ta'kidlab, boshlang'ich maktab yoshida mantiqiy operatsiyalar shakllanishi uchun amaliy faoliyat va muammoli vaziyatlar muhim ekanligini qayd etadi<sup>2</sup>. Mazkur nazariy qarashlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishning ilmiy asoslarini belgilab beradi. Mustaqil fikrlashning shakllanishida pedagogik muhit alohida o'rin tutadi. O'quvchi erkin fikr bildiradigan, xatolardan qo'rqmaydigan va o'z nuqtayi nazarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'lgan ta'lim muhiti uning fikrlash faolligini rag'batlantiradi. Aksincha, faqat reproduktiv faoliyatga asoslangan, tayyor javoblarni talab qiladigan darslar mustaqil tafakkurning rivojlanishini cheklaydi. Shu sababli zamonaviy pedagogik yondashuvlarda o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim tamoyili muhim o'rin egallaydi. Boshlang'ich sinflarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega. "Aqliy hujum", "Klaster", "Baliq skeleti", "Insert", "Venn diagrammasi", "Sinkveyn" kabi metodlar o'quvchilarning mavzu yuzasidan erkin fikr yuritishiga, turli g'oyalarni ilgari surishiga va ulardan mantiqiy xulosalar chiqarishiga imkon yaratadi. Masalan, "Klaster" metodidan foydalanilganda o'quvchilar asosiy tushuncha atrofida bog'liq g'oyalarni mustaqil ravishda aniqlaydilar va ularning o'zaro aloqadorligini ko'rsatadilar. Bu esa mantiqiy va tizimli fikrlashning rivojlanishiga xizmat qiladi. Muammoli ta'lim texnologiyasi ham mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning samarali vositalaridan biridir. Muammoli vaziyatlar o'quvchilarda bilishga qiziqish uyg'otadi, mavjud bilimlarni yangi sharoitda qo'llash zaruratini yuzaga keltiradi hamda mustaqil izlanishga undaydi. O'quvchi muammoni hal qilish jarayonida turli taxminlarni ilgari suradi, ularni tekshiradi va eng maqbul yechimni tanlaydi. Natijada unda tahliliy va tanqidiy fikrlash elementlari rivojlanadi. Mustaqil fikrlashning tarkibiy komponentlari sifatida bilish motivatsiyasi, mantiqiy tafakkur, tanqidiy yondashuv, ijodiy faoliyat va refleksiya ko'rsatib o'tiladi. Bilish motivatsiyasi o'quvchini yangi bilimlarni egallashga undovchi ichki omil bo'lsa, mantiqiy tafakkur ma'lumotlarni tahlil qilish va ular o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlash imkonini beradi. Tanqidiy fikrlash esa turli fikrlarni baholash, dalillarni solishtirish va asoslangan xulosa chiqarishga yordam beradi. Refleksiya jarayonida esa o'quvchi o'z faoliyatini baholaydi va kelgusidagi harakatlarini rejalashtiradi. Bugungi kunda raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish ham o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Elektron darsliklar, ta'limiy platformalar, virtual laboratoriyalar va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini faollashtiradi. Bunday vositalar yordamida o'quvchi ma'lumotlarni izlash, saralash, tahlil qilish va amaliy vazifalarni bajarish jarayonida mustaqil qaror qabul qilish tajribasini egallaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanish

o'quvchilarning axborot madaniyati va media savodxonligini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

### **XULOSA**

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki mustaqil fikrlash shaxsning intellektual kamoloti, bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi va turli hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila olishining muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Boshlang'ich maktab yoshida shakllangan mustaqil fikrlash ko'nikmalari keyingi ta'lim bosqichlarida o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'qishi, ijodiy faoliyat yuritishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mustaqil fikrlash ko'nikmalari o'quvchilarning bilish faoliyati bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularni rivojlantirish uchun pedagogik jarayonni o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan holda tashkil etish zarur. Dars mashg'ulotlarida interfaol metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari, ijodiy topshiriqlar va tadqiqot elementlaridan foydalanish o'quvchilarning fikrlash faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv natijasida o'quvchilar tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil izlovchi va tahlil qiluvchi faol subyektga aylanadi.

Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki ijodkor, tashabbuskor, tanqidiy fikrlay oladigan va zamonaviy jamiyat talablariga moslashgan barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlash faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish hamda mazkur yo'nalishdagi ilmiy-metodik tadqiqotlarni yanada rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOT RO'YXATI**

1. Vygotsky, Lev Semyonovich. Myshleniye i rech (Tafakkur va nutq). – Moskva: Labirint, 1999. – 352 b.
2. Piaget, Jean. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge, 2001. – 224 p.
3. Leontyev, Aleksey Nikolayevich. Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. – Moskva: Politizdat, 1975. – 304 b.
4. Davydov, Vasily Vasilyevich. Teoriya razvivayushchego obucheniya. – Moskva: Intor, 1996. – 544 b.
5. Tolipov, O'qituvchi Qudratovich, Usmonboyeva, Mavluda Hasanovna. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 261 b.
6. Azizxo'jayeva, Nizomxon Nematovna. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2016. – 280 b.

7. Ishmuhamedov, Rustam Juraevich. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2014. – 192 b.

8. Yo'ldoshev, Jumaniyoz G'aniyevich. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 320 b.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlari. – Toshkent, 2021. – 156 b.

10. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2023. – 128 b.